

***Factors Influencing the Realization of Islamic Lifestyle
in the Family from the Viewpoint of the
Intellectuals of the Women Seminary***

Mansoureh Zarean¹
Nafiseh Fazeliyan²

Abstract

This research seeks to identify the views of intellectuals (professors, advisers, managers, and students) of the seminary on the factors affecting the realization of Islamic lifestyle in the family. For theoretical foundations of the research, the point of view of sociologists and psychologists as well as some Islamic thinkers about Islamic lifestyle was reflected. The method of research was a survey and its statistical population was intellectuals of seminaries throughout Iran. The questionnaire was sent to the sample population via e-mail. Finally, the collected data were analyzed descriptively and inferentially statistics using SPSS software.

The findings show that the family is the most effective factor in living the Islamic lifestyle, and other elements such as the clergy, mosques and religious centers, books and publications, social institutions, new communication tools, artists, athletes, radio and TV, and educational institutions are ranked next.

Therefore, in educational and cultural planning, more attention should be paid to families, the clergy, mosques, and religious centers respectively as the most effective factors influencing the realization of the lifestyle.

Keywords

Islamic lifestyle; family; women seminary intellectuals; the clergy; mosque.

---

1. Assistant Professor, Alzahra University. M.zareanalzahara@ac.ir

2. PhD Student of Women Studies (Corresponding Author). n.fazeliyan@urd.ac.ir

عوامل مؤثر بر تحقق سبک زندگی اسلامی در خانواده از منظر فرهیختگان حوزه علمیه خاوران

منصوره زارعان*
نفیسه فاضلیان**

چکیده

این پژوهش در پی شناسایی دیدگاه فرهیختگان (اساتید، مشاوران، مدیران و طلاب) حوزه‌های علمیه نسبت به عوامل مؤثر بر تحقق سبک زندگی اسلامی در خانواده است. برای مبانی نظری تحقیق، از دیدگاه جامعه‌شناسان و روان‌شناسان و نیز برخی از اندیشمندان اسلامی درباره سبک زندگی اسلامی استفاده شد. روش تحقیق، پیمایشی و جامعه آماری آن، فرهیختگان حوزه‌های علمیه سراسر کشور بوده که پرسش‌نامه از طریق آدرس الکترونیکی برای جامعه نمونه ارسال گردید. در نهایت داده‌های به‌دست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی قرار گرفت.

یافته‌ها نشان می‌دهد خانواده، به‌عنوان مؤثرترین عامل برای رسیدن به سبک زندگی اسلامی است و عناصر دیگری مانند: روحانیت، مساجد و مراکز دینی، کتب و نشریات، نهادهای اجتماعی، ابزارهای جدید ارتباطی، هنرمندان، ورزشکاران، صداوسیما و نهادهای آموزشی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

بنابراین در برنامه‌ریزی‌های تربیتی و فرهنگی، باید به ترتیب برای خانواده، روحانیت، مساجد و مراکز دینی به‌عنوان مؤثرترین عوامل تاثیر گذار در تحقق سبک زندگی، توجه بیشتری انجام گیرد.

کلیدواژه‌ها

سبک زندگی اسلامی، خانواده، فرهیختگان حوزه علمیه خاوران، روحانیت، مسجد.

مقدمه

سبک زندگی، رفتارهای خاصی است که هر فردی برای زندگی خود برمی‌گزیند و تا رفتارهای خانوادگی، فAMILI محلی، شهری، کشوری و بین‌المللی قابل اطلاق است. از این منظر، می‌توان سبک زندگی را ویژگی‌های رفتاری انسان بیان کرد و براساس اختلاف این ویژگی‌ها، تعدد سبک‌ها را در نظر گرفت، اما این ویژگی‌ها از منظر دیدگاه‌های مختلف، قابل تقسیم است. گستره این تقسیم‌بندی، انواع سبک زندگی فردی، خانوادگی، گروه خاص، افراد یک شهر یا منطقه و زندگی‌های بین‌المللی را شامل می‌شود. پس باید سبک‌های زندگی را بررسی و ارزشیابی و سبک صحیح را مشخص کنیم و وقتی پسوند اسلامی نیز بدان افزوده می‌شود، بدان معناست که معیار سنجش آن، ارزش‌های اسلامی است (مصباح‌یزدی، ۱۳۹۲). جامعه‌شناسان درباره سبک زندگی، تعاریفی را ارائه نموده‌اند که از مهم‌ترین آنها دیدگاه‌های زیمل و گیدنز را می‌توان نام برد. اگر بخواهیم از منظر زیمل، تعریفی کوتاه از سبک زندگی ارائه دهیم، باید بگوییم: «سبک زندگی، کل به هم پیوسته‌ای از صورت‌هایی است که فرد حَسَب انگیزه‌های درونی خود و به واسطه تلاشی که برای ایجاد توازنی میان شخصیت ذهنی و زیست محیط عینی و انسانی‌اش به انجام می‌رساند، برای خود برمی‌گزیند» (کاوایی، ۱۳۹۱: ص ۴۰). نظر گیدنز نیز درباره سبک زندگی چنین است: «شیوه‌ی زندگی را می‌توان به مجموعه‌ای کم‌وبیش جامع از عملکردها تعبیر کرد که فرد آنها را به کار می‌گیرد؛ چون نه فقط نیازهای جاری او را برمی‌آورد، بلکه روایت خاصی را هم که وی برای هویت شخصی خود برگزیده است، در برابر دیگران متجسّم می‌سازند (گیدنز، ۱۳۷۸: ص ۱۲۰).

سبک زندگی همواره مورد توجه متفکران مسلمان و غیرمسلمان بوده و هر یک بر اساس مبانی خود سعی کرده تعاریف، مولفه‌ها و شاخصه‌هایی را مطرح نمایند. این پژوهش درصدد است تا عوامل تحقق سبک زندگی اسلامی را بررسی نماید. به همین منظور با تکیه بر نظریه‌های اندیشمندان مسلمانی؛ همچون: آیت‌الله مصباح‌یزدی و آیت‌الله جوادی‌آملی و دیدگاه‌های مشابه آنان، سعی کرده مهم‌ترین عوامل ایجاد تحقق سبک زندگی اسلامی از منظر فرهیختگان حوزوی را بررسی نماید. بنابراین سوال اصلی چنین است: از نگاه فرهیختگان حوزه علمیه خواهران عوامل موثر در تحقق سبک زندگی اسلامی چیست؟

پیشینه

تاکنون تحقیق میدانی جامعی که چندین مورد از عوامل سبک زندگی اسلامی را به صورت پیمایشی مورد بررسی قرار دهد؛ سوای تحقیق دکتر کاویانی، انجام نگرفته است و تحقیقات انجام شده میدانی در این زمینه یک یا دو مورد از عوامل ایجاد سبک زندگی اسلامی را بررسی کرده‌اند؛ البته درباره عوامل موثر در سبک زندگی اسلامی در ارتباط با نقش موثر خانواده در تربیت، مقاله‌ای وجود دارد که در آن، نقش الگوی تربیتی والدین در تربیت دینی فرزندان بررسی شده است. نتیجه مقاله نشان می‌دهد، نگرش مذهبی والدین نقش اساسی در تربیت دینی فرزندان در پی داشته است (آقامحمدی، ۱۳۸۹: ص ۸۷). در ارتباط با نقش نهادهای آموزشی در گرایش دانش آموزان به امور دینی (سبک زندگی اسلامی) در مقاله میدانی دیگری با عنوان: «بررسی عوامل درون مدرسه‌ای جذب دانش آموزان مقطع متوسطه استان خوزستان به نماز» انجام شده که نتیجه این مقاله نشان می‌دهد؛ فضای دوستانه و رابطه صمیمی میان متولیان مدرسه و دانش آموزان گام بسیار مهمی در جهت هدایت جوانان به سوی ارزش‌های معنوی را در پی داشته است (بشلیده، ۱۳۷۸: ص ۶۳).

در مقاله‌ی دیگری با عنوان: «بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی و میزان دین‌داری بر سبک زندگی دانشجویان دانشگاه تربیت معلم»، به رابطه بیشتر متغیر دین‌داری با سبک زندگی دانشجویان در مقایسه با پایگاه اجتماعی - اقتصادی آنان پرداخته شده است؛ (خانی، ۱۳۸۶: ص ۱) همچنین مقاله دیگری در زمینه سبک زندگی و هویت اجتماعی جوانان، به مطالعه جوانان ۱۵ تا ۲۵ ساله طبقه متوسط شهری در شهرهای بزرگ پرداخته است که آنان به جای دنباله‌روی صرف از سبک زندگی از پیش تعیین شده، تا حدودی خود دست به تعیین انتخاب‌ها و موقعیت‌ها می‌زنند؛ این در حالی است که خاستگاه اجتماعی و خانوادگی، عامل مهم در شکل‌گیری سلیقه و ترجیحات جوانان بوده است (رحمت‌آبادی و آقابخشی، ۱۳۸۴: ص ۲۵۱).

دکتر کاویانی در همین زمینه تحقیق میدانی مفیدی انجام داده که در قالب کتاب انتشار یافت. ایشان در کتاب سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن، به تفصیل دیدگاه‌های

جامعه‌شناسان و روان‌شناسان درباره سبک زندگی را مطالعه کرده و پس از آن، سبک زندگی اسلامی را از دیدگاه چند نفر از صاحب‌نظران علوم اسلامی بررسی کرده و پس از ساختن آزمون سبک زندگی اسلامی با مولفه‌های: زمان‌شناسی، امنیت، تفکر و علم، سلامت، خانوادگی، مالی، اخلاقی، باورها، عبادی، اجتماعی و... با استفاده از نظر ۳۰۰ نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی استان اصفهان، دانشگاه قم و طلاب حوزه علمیه را انجام داده‌اند. براساس یافته‌های تحقیق، هر سه گروه به مؤلفه عبادی، نمره بسیار بالا داده‌اند و به سبک زندگی تجویزی اسلام رسیده‌اند اما در دو مؤلفه بسیار اساسی (باورهای اسلامی و اخلاق اسلامی)، فاصله بسیار با ایده‌آل اسلامی دارند (کاوینی، ۱۳۹۱: ص ۳۷۷-۳۸۲). شایان ذکر است؛ پژوهش دکتر کاوینی رویکردی فردگرایانه دارد اما این مقاله دارای رویکرد جامعه‌گرایانه می‌باشد. نکته دیگر این که جامعه آماری ایشان حدود ۳۰۰ نفر است و در دو استان انجام گردیده، اما این مقاله در سطح کشور و در بین حوزه‌های علمیه خواهران انجام شده است.

درباره سبک زندگی اسلامی، تعدادی تحقیقات کتابخانه‌ای نیز انجام شده است؛ از جمله مقاله «تأثیر رسانه‌ی اینترنت بر سبک زندگی فرد و خانواده ایرانی» که آثار مثبت و منفی اینترنت را در خانواده‌های ایرانی بررسی کرده است (هادی‌پور، ۲۰۱۶). همچنین مقاله دیگری «نقش فضای مجازی را در گسترش سبک زندگی اسلامی» مورد مطالعه قرار داده و معتقد است: در حال حاضر تأثیر مخرب شبکه‌های مجازی بیش از محاسن آن است و به‌جای این که به فرصت تبدیل شود، به تهدید تبدیل شده است (مطهری کلور و همکاران، ۱۳۹۶).

مهدوی کنی در کتاب دین و سبک زندگی درباره نظریه‌پردازی درباره سبک زندگی به نظریه‌های، نظریه‌پردازان اولیه سبک زندگی مانند: تورستین وبلن، گئورگ زیمل، ماکس وبر و آلفرد آدلر و نظریه‌پردازان بعد از آنها مانند: دیدگاه‌های محافظه‌کارانه (از طبقه تا سبک زندگی) و دیدگاه‌های انتقادی (از فرهنگ توده تا مشروع) و هویت فرهنگی و سبک زندگی و سپس درباره دین و سبک زندگی به جایگاه دین در فرایند شکل‌گیری سبک زندگی و جایگاه دین در نظریه‌های سبک زندگی به تفصیل پرداخته است (مهدوی کنی، ۱۳۷۸: ص ۷۹-۱۱۴).

مبانی نظری

اصطلاح سبک زندگی در دو حوزه متفاوت علمی روان‌شناسی و جامعه‌شناسی پایه‌گذاری شده و رشد یافت؛ نگاه روان‌شناختی به سبک زندگی، نگاهی فردی است و بیشتر متکی بر آگاهی و گزینش‌گری و خلاقیت و البته همراه با پذیرش تاثیر محیط اجتماعی و فیزیکی به‌عنوان زمینه و بستر بروز جلوه‌های مختلف سبک زندگی می‌باشد، اما در جامعه‌شناسی، نگاه به سبک زندگی از منظری کاملاً جمعی آغاز شد و به‌سوی نگاهی «فردی - جمعی» پیش رفته است. نگاه جامعه‌شناختی بر فرآیند جامعه‌پذیری، آگاهی و گزینش‌گری محدود از میان الگوهای موجود در فضای اجتماعی مبتنی بوده و امروزه بر گسترش روزافزون این محدوده و فرصت‌های بیشتر برای خلاقیت‌ها تاکید می‌شود (همان: ص ۱۲۶). در حوزه روان‌شناسی، سبک زندگی، بی‌درنگ تداعی‌کننده نام «آلفرد آدلر» است. اصطلاح سبک زندگی در آثار «آدلر» محوریت یافته است؛ به‌گونه‌ای که آدلر روان‌شناسی خود را - که به نام «روان‌شناسی فردی مقایسه‌ای» شهرت دارد - به وسیله آن بیان کرده است.

آدلر، در مدل خود، فرآیند شکل‌گیری سبک زندگی را چنین بیان می‌کند: «آگاهی نسبی انسان از داشته‌های موروثی خود، او را در شناخت جهان پیرامونش توانا می‌سازد. این آگاهی و شناخت، به فرد کمک می‌کند تا طرحی از جهان در ذهن خود ترسیم کند. فرد براساس این طرح، موقعیت‌های برتری احساس کرده و این امر او را برای جبران این فاصله و رسیدن به امنیت خاطر وامی‌دارد تا برترین الگو را برای حرکت برگزیند. او با نزدیک شدن به هدف، در عین کسب حدی از رضایت و ایمنی، به درک جدیدی از وضعیت‌های برتر و به‌عبارتی؛ آرمان‌های متعالی‌تر دست می‌یابد و دوباره همین فرآیند تکرار می‌شود (همان: ص ۲۱۹). در حوزه جامعه‌شناسی، بوردیو در مدل خود فرآیند شکل‌گیری سبک زندگی را چنین بیان می‌کند: «نظام اجتماعی، مجموعه‌ای از میدان‌هایی است که بر اساس توزیع سرمایه، ساخت یافته و طبقه‌بندی شده و افراد در آن برای کسب بیشتر سرمایه و در نتیجه، قدرت به رقابت می‌پردازند. هر فرد براساس موقعیت خود در هر میدان (وضع) با درونی کردن این میدان‌ها، نظام‌های طبقه‌بندی شده‌ای را در ذهن خود

به وجود می‌آورد (موضع یا عادت واره‌ها). هر یک از این نظام‌ها، دو ظرفیت را در فرد ایجاد می‌کند: ظرفیت تولید فعالیت‌های قابل طبقه‌بندی (یا به عبارتی تولید تعداد بی‌پایانی از الگوهای رفتار) و ظرفیت طبقه‌بندی و درک اهمیت (ارزیابی) فعالیت‌ها و محصولات (به عبارتی تمایلات و ترجیحات یا سلیقه) فرد بر اساس ارزیابی یا همان سلیقه خود، الگوهای رفتاری خاصی را برای دستیابی به سرمایه بیشتر (اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نمادین) در هر میدان برمی‌گزینند. این الگوها و جلوه‌های عینی آنها «مجموعه‌ای از اعمال و دارایی‌ها» سبک زندگی هستند (همان: ص ۲۲۰).

در زمینه جایگاه دین در سبک زندگی زیمل نیز معتقد است؛ سبک زندگی مجموعه‌ای از صورت‌هایی است که انسان از میان فرهنگ عینی خود برای پاسخ‌گویی به دو نیاز هنجاری‌اش، فردیت و عمومیت (معانی وابسته به فرهنگ ذهنی) برمی‌گزیند. در این فرآیند، اول، دین (آداب، رسوم، سنت‌ها و...) می‌تواند صورت‌های معینی در اختیار فرد قرار دهد تا سبک زندگی خود را در قالب آن عرضه کند (سبک زندگی دینی). دوم، بُعد ایدئولوژیک، نهادی و ساختی دین می‌تواند با ایفای نقش فرهنگی در شکل‌گیری فرهنگ عینی، محدودیت‌ها و مقدماتی را برای گزینش فرد ایجاد کند (مثلاً نمادهایی را در اختیار فرد قرار دهد یا پاره‌ای صورت‌ها را مانند نوع پوشش یا صورت‌هایی از معاملات را محدود یا ممنوع سازد). سوم، دین می‌تواند به‌عنوان یک جهان‌بینی و نظام معنایی، فرهنگ ذهنی فرد را تحت تاثیر قرار دهد و در شکل‌گیری و جهت‌دهی به فرهنگ عینی و (نیاز هنجاری فردیت و عمومیت و همچنین تعیین فاصله عین و ذهن) نقش ایفا کند (مثلاً فردیت برتر را بُعدی معنوی ببخشد یا آزادی را معنایی ببخشد که با تعهد سازگار باشد) (همان: ص ۲۲۳). به این ترتیب، تعدادی از جامعه‌شناسان و روان‌شناسان درباره سبک زندگی نظریه‌هایی ارائه کردند و برخی از آنها نیز درباره سبک زندگی و دین نظریه‌پردازی نموده‌اند، اما به دلیل این که این پژوهش به دنبال عوامل موثر در ایجاد سبک زندگی اسلامی است، لذا برای مشخص کردن مولفه‌های سبک زندگی، دیدگاه گروهی از متفکران اسلامی در این حوزه مانند: آیت‌الله جوادی آملی، آیت‌الله مصباح، آیت‌الله خامنه‌ای، دکتر آذربایجانی و دکتر کاویانی مورد توجه قرار گرفته است که تبیین و توضیح این دیدگاه‌ها به شرح ذیل می‌باشد.

آیت‌الله جوادی آملی در کتاب *مفاتیح الحیاة* یک دوره کامل از سبک زندگی اسلامی را بیان کرده‌اند و در بخش‌های مختلفی از آن درباره تعامل انسان با خود، تعامل انسان با هم‌نوعان، تعامل انسان و نظام اسلامی، تعامل انسان با محیط‌زیست به تفصیل بحث نموده‌اند. همچنین ایشان در بخش تعامل انسان با هم‌نوعان، به دو عامل: نهاد خانواده و آموزش و پرورش - که در این مقاله نیز به آن پرداخته شده - به‌طور مبسوط بحث نموده‌اند (جوادی آملی، ۱۳۹۳: ص ۲۳۳). دیدگاه آیت‌الله مصباح، معارف قرآن را عبارت از: خداشناسی، جهان‌شناسی، انسان‌شناسی، راه‌شناسی، راهنماشناسی (تاریخ زندگی پیامبر و امامان معصوم علیهم‌السلام) قرآن‌شناسی، اخلاق‌شناسی (خودشناسی و خودسازی، کمال و سعادت نهایی انسان، شیوه تربیت و تزکیه قرآن، نقش ایمان و عمل صالح)، برنامه‌های عبادی قرآن (نماز، روزه، حج، دعا)، احکام فردی قرآن، (خوردنی‌ها، پوشیدنی‌ها روابط با دیگران)، احکام اجتماعی (احکام خانواده)، اقتصادی، قضائی، سیاسی، بین‌المللی معرفی می‌نماید (کاویانی ۱۳۹۱: ص ۱۲۱). مقام معظم رهبری هم در مورد عوامل موثر در سبک زندگی اسلامی از جمله دانشگاه، مدرسه، تعلیم و تربیت، رسانه بحث نموده و نقش حساس این عوامل و اهتمام برای ایجاد آن را تأکید نموده‌اند (زائری، ۱۳۹۳: ص ۲۲). دکتر آذربایجانی، اخلاقیات را به: اخلاق فردی، انسانی، طبیعی، خانوادگی، روابط اجتماعی، امور اقتصادی، بدن و قوای زیستی تقسیم می‌نماید. دکتر کاویانی نیز پس از بیان این که سبک زندگی، ریشه در قبل از تولد فرزند دارد و ذکر مراحل مختلف آن، نگرش‌های کلی (حاکم بر زندگی) را که عبارت از: نگرش اسلام به هستی، نگرش اسلام به دیگران، نگرش اسلام به خود، نگرش اسلام به جنس مخالف، نگرش اسلام به زندگی و نگرش اسلام به مشکلات امت را به‌صورت گسترده بحث کرده‌اند. ایشان در پژوهش خود، سبک زندگی افراد را با رویکرد روان‌شناسانه مطالعه نموده‌اند (کاویانی، ۱۳۹۱: ص ۱۲۳). همچنین، آقای دلشاد در کتاب سیری در تربیت اسلام درباره نقش بسیار مهم خانواده در شکل‌گیری شخصیت افراد آورده است: «خانه و خانواده، نخستین محیطی است که انسان را تحت تأثیر فضا و روابط و مناسبات خود قرار می‌دهد. همه‌چیز این محیط و به‌خصوص عوامل انسانی آن بسیار تأثیرگذار است و تأثیرپذیری کودک و روابط عاطفی درون خانواده بر آن می‌افزاید. وقتی عادات افراد را در امور مختلف از قبیل: خوردن، آشامیدن، راه‌رفتن، خوابیدن،

لباس پوشیدن و رفتار با دیگران مورد دقت قرار می‌دهیم، پی می‌بریم که خانواده، عاملی بسیار مهم در شکل‌گیری شخصیت افراد و این عادات و رفتار است؛ زیرا کودک، رفتار و عادات خود را از خانواده می‌آموزد و از اعضای خانواده تقلید می‌کند. اگر ما در بسیاری از اعمال و رفتار روزمره‌ی خود دقت نماییم و آن‌ها را تجزیه و تحلیل و ریشه‌یابی کنیم، درمی‌یابیم که بیشتر آن‌ها از تربیت خانوادگی سرچشمه می‌گیرد (دلشاد، ۱۳۸۲: ص ۱۱۸). بدین ترتیب، از نظرات اندیشمندانی که مطرح گردید، استفاده شد و با مشورت اساتید دیگر با افزودن عواملی همچون: روحانیت مساجد، مراکز دینی، ابزارهای ارتباطی و ... پرسش‌نامه بررسی عوامل تحقق سبک زندگی اسلامی در حوزه‌های خانواده، نهادهای آموزشی، روحانیت، مساجد و مراکز دینی، کتب و نشریات عرصه‌های هنری و ورزشکاران، ابزارهای ارتباطی جدید، برنامه‌های صداوسیما و نهادهای اجتماعی تهیه گردید تا با استفاده از نظرات نخبگان حوزه، عواملی که در ایجاد سبک زندگی اسلامی تاثیر بیشتری دارند را مشخص نماییم.

روش تحقیق

روشی که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است، روش پیمایشی است و با بهره‌گیری از پرسش‌نامه محقق‌ساخته پاسخ‌ها دریافت شد. پرسش‌نامه نیز از طریق آدرس رایانه‌ای در اختیار فرهیختگان حوزه خواهران قرار گرفت و پس از پاسخ‌گویی از همین طریق بازگردانده شد. پاسخ‌ها نیز پس از کنترل و مطالعه محقق، داده‌های آن‌ها توسط نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت.

پرسش‌نامه مذکور دارای ۴۰ گویه است که توسط محقق طراحی و ساخته شد و تأثیر هشت عامل مؤثر بر سبک زندگی اسلامی را اندازه‌گیری می‌کند. بر این اساس، گویه‌های شماره ۱ تا ۱۰، میزان تأثیر نقش خانواده را بر سبک زندگی اسلامی، گویه‌های شماره ۱۱ تا ۱۶، میزان تأثیر نهادهای آموزشی را بر سبک زندگی اسلامی، گویه‌های شماره ۱۷ تا ۲۲، میزان تأثیر روحانیت، مساجد و مراکز دینی خانواده را بر سبک زندگی اسلامی، گویه‌های شماره ۲۳ تا ۲۴، میزان تأثیر کتب و نشریات را بر سبک زندگی اسلامی، گویه‌های شماره ۲۵ تا ۲۶، میزان تأثیر هنرمندان و ورزشکاران را بر سبک زندگی اسلامی،

گویه‌های شماره ۲۷ تا ۲۸، میزان تأثیر ابزارهای ارتباطی جدید را بر سبک زندگی اسلامی، گویه‌های شماره ۲۹ تا ۳۷، میزان تأثیر برنامه‌های صداوسیما را بر سبک زندگی اسلامی و گویه‌های شماره ۳۸ تا ۳۱، میزان تأثیر نهادهای اجتماعی را بر سبک زندگی اسلامی می‌سنجد.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش، فرهیختگان حوزه‌های علمیه خواهران سراسر کشور هستند که سابقه مدیریت تدریس، تبلیغ و مشاوره در مسائل خانواده را دارند و دارای مدرک سطح دو و سه و چهار می‌باشند که از این تعداد ۵۲٪ علاوه بر تحصیلات حوزوی تحصیلات دانشگاهی هم دارند و نمونه آماری آن تعدادی از اساتید و مشاوران است که از طریق پست رایانه‌ای به آنها دسترسی داشته‌ایم.

روایی و پایایی تحقیق

روایی این تحقیق به تأیید چند تن از اساتید و کارشناسان رسیده و مورد تأیید قرار گرفت و برای بررسی پایایی این ابزار (پرسش‌نامه) از روش آلفا کرونباخ و روش تصنیف (دو نیمه کردن) استفاده شده است. ضریب آلفا کرونباخ برای کل آزمون برابر با ۰/۹۰ است که بیانگر پایایی بسیار بالای این ابزار می‌باشد. در روش تصنیف، مقدار آلفا کرونباخ در نیمه اول ۰/۷۷ و در نیمه دوم ۰/۸۷ به دست آمده است و ضریب اسپرمن براون ۰/۸۳۲ و ضریب گاتمن برای دو نیمه ۰/۷۸ به دست آمده است که حکایت از پایایی بسیار بالای این ابزار دارد.

یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج به دست آمده، ۸۸.۳ درصد از پاسخ‌گویان، مؤنث و ۱۱.۷ درصد، مذکر بوده‌اند. ۳۶.۱ درصد پاسخ‌گویان، مجرد و ۶۳.۹ درصد آنها متأهل بوده‌اند. به نظر پاسخ‌گویان، خانواده با میانگین ۸۷.۳ (از ۱۰۰ نمره)، روحانیت، مسجد و مراکز دینی با میانگین ۸۴.۹، کتب و نشریات با میانگین ۸۳.۰۶، نهادهای اجتماعی با میانگین

۸۱.۵۶، ابزارهای جدید ارتباطی با میانگین ۷۹.۳۳، هنرمندان و ورزشکاران با میانگین ۷۹.۲۵، صداوسیما با میانگین ۷۵.۹۶، نهادهای آموزشی با میانگین ۶۸.۹ به عنوان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر سبک زندگی اسلامی می‌باشند.

با توجه به این که خانواده، مهم‌ترین نقش را در تحقق سبک زندگی اسلامی دارد، اگر سیاستگذاران و مسئولان جامعه درصدد برنامه‌ریزی برای تحقق سبک زندگی اسلامی در کشور هستند، باید قبل از هر چیز روی خانواده سرمایه‌گذاری نمایند. همچنین، به لحاظ فردی نیز اگر هر فردی، از خانواده‌ی خود، فعالیت را شروع کند و درصدد اسلامی‌سازی آن برآید، کم‌کم در سایر حوزه‌ها نیز سبک زندگی دینی رواج پیدا خواهد کرد.

برای بررسی تفاوت دیدگاه افراد مذکر و مؤنث درباره نقش عوامل مختلف در تحقق سبک زندگی اسلامی از آزمون T مستقل استفاده شده است. همان‌گونه که داده‌های جدول (۱) نشان می‌دهد بر اساس آزمون «لون» واریانس نمره پاسخ‌گویان زن و مرد به نقش خانواده، نقش روحانیت، مسجد و مراکز دینی و نقش کتب و نشریات در تحقق سبک زندگی دینی برابر نمی‌باشد؛ یعنی پراکندگی نمراتی که پاسخ‌گویان زن و مرد به این عوامل داده‌اند، یکسان نیست، اما در سایر عوامل، نمره پاسخ‌گویان از پراکندگی یکسانی برخوردار است. به عبارتی؛ پاسخ‌گویان زن و مرد در تأثیرگذاری خانواده، روحانیت و مراکز دینی و همچنین کتب و نشریات اتفاق نظر ندارند و پاسخ‌های آنها از پراکندگی معناداری برخوردار است، اما نسبت به سایر عوامل پراکندگی پاسخ‌های زنان و مردان یکسان است.

میانگین نمره پاسخ‌گویان زن و مرد تنها نسبت به نقش عامل خانواده در تحقق سبک زندگی اسلامی تفاوت معناداری دارد و مردان نسبت به زنان برای خانواده در تحقق سبک زندگی اهمیت بیشتری قائل هستند و نقش عامل خانواده را در تحقق سبک زندگی دینی بیشتر می‌دانند. اما میانگین نمره پاسخ‌گویان زن و مرد به نقش سایر عوامل در تحقق سبک زندگی، یکسان است و به لحاظ آماری تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند. به عبارتی می‌توان گفت؛ جنسیت پاسخ‌گویان تأثیری بر نگرش آنها نسبت به نقش عوامل مختلف بر سبک زندگی دینی نداشته است و هر دو گروه تأثیر این عوامل را بر سبک زندگی دینی یکسان می‌دانند.

جدول ۱: آزمون T؛ مقایسه میانگین نمره نقش عوامل مؤثر در

تحقق سبک زندگی میان پاسخ‌گویان مذکر و مؤنث

آزمون T دو نمونه مستقل			آزمون لون		میانگین	جنس	عوامل تأثیرگذار بر تحقق سبک زندگی اسلامی
سطح معناداری	درجه آزادی	t	Sig.	F			
۰/۰۰۴	۵۶۹/۲۳۹	-۲/۹۰۳	/۰۰۷	۷/۲۸۶	۸۷/۱۳۵۲	زن	خانواده
					۸۸/۲۷۲۵	مرد	
۰/۴۸۴	۳۷۵۱	/۰۷۰۰	/۳۰۲	۱/۰۶۸	۶۸/۹۶۷۷	زن	نهادهای آموزشی
					۶۸/۵۰۵۸	مرد	
۰/۱۲۰	۵۲۹/۸۰۷	۱/۵۵۸	/۰۰۵	۷/۸۳۴	۸۸/۱۰۹۸	زن	روحانیت، مسجد و مراکز دینی
					۸۳/۳۸۴۱	مرد	
۰/۱۸۱	۵۲۹/۷۵۴	۱/۳۴۱	/۰۰۱	۱۱/۲۴۵	۸۳/۲۹۸۱	زن	کتاب و نشریات
					۸۱/۲۷۸۵	مرد	
۰/۶۵۱	۳۷۵۱	۰/۴۵۲	۰/۳۸۶	۰/۷۵۳	۷۹/۳۰۱۲	زن	نقش هنرمندان و ورزشکاران در تحقق سبک زندگی اسلامی
					۷۸/۸۴۳۲	مرد	
۰/۵۲۱	۳۷۵۱	۰/۶۴۵	۰/۱۲۱	۲/۴۰۷	۷۹/۴۱	زن	نقش ابزارهای جدید ارتباطی در تحقق سبک زندگی اسلامی
					۷۸/۷۷	مرد	
۰/۵۷۸	۳۷۵۱	۰/۵۵۶	/۰۵۷	۳/۶۳۰	۷۶/۰۲۳۷	زن	نقش صداوسیما در تحقق سبک زندگی اسلامی
					۷۵/۵۱۱۶	مرد	
/۰۷۶۰	۳۷۵۱	۰/۳۰۶	/۰۳۵۹	۰/۸۴۲	۸۱/۵۳	زن	نقش نهادهای اجتماعی در تحقق سبک زندگی اسلامی
					۸۱/۷۹	مرد	

برای بررسی تفاوت دیدگاه افراد مجرد و متأهل درباره نقش عوامل مختلف در تحقق سبک زندگی اسلامی از آزمون T مستقل استفاده شده است. همان گونه که داده‌های جدول (۲) نشان می‌دهد بر اساس آزمون لون واریانس نمره پاسخ‌گویان مجرد و متأهل به نقش عوامل مؤثر بر سبک زندگی دینی یکسان است. به عبارتی؛ پاسخ‌گویان مجرد و متأهل در میزان تأثیرگذاری عوامل مختلف بر سبک زندگی دینی اتفاق نظر دارند و پاسخ‌های آنها از پراکندگی معناداری برخوردار نبوده است. همچنین، میانگین نمره پاسخ‌گویان مجرد و متأهل به نقش عوامل مختلف در تحقق سبک زندگی یکسان می‌باشد و به لحاظ آماری تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند.

جدول ۲: نمره آزمون T؛ مقایسه میانگین نمره نقش عوامل مؤثر در

تحقق سبک زندگی بین پاسخ‌گویان متأهل و مجرد

آزمون T			آزمون لون		میانگین	وضع تأهل	عوامل تأثیرگذار بر تحقق سبک زندگی اسلامی
سطح معناداری	درجه آزادی	t	Sig.	F			
۰/۵۵۸	۳۷۵۰	-۰.۵۸۶	۰/۶۴۱	۰/۲۱۷	۸۷/۱۵۹۰	مجرد	نقش خانواده در تحقق سبک زندگی اسلامی
۰/۵۶۰	۲۷۶۷/۱۵۰	-۰.۵۸۳			۸۷/۳۲۸۳	متاهل	
۰/۸۷۵	۳۷۵۰	-۰.۱۵۷	۰/۲۳۵	۱/۴۰۹	۶۸/۸۷۰۰	مجرد	نقش نهادهای آموزشی در تحقق سبک زندگی اسلامی
۰/۸۷۴	۲۸۵۱/۴۱۴	-۰.۱۵۸			۶۸/۹۳۹۴	متاهل	
۰/۴۲۵	۳۷۵۰	/۷۹۸	/۱۰۸	۲/۵۷۹	۸۵/۲۴۹۵	مجرد	نقش روحانیت، مسجد و مراکز دینی در تحقق سبک زندگی اسلامی
۰/۴۱۹	۲۹۱۲/۴۱۵	/۸۰۸			۸۴/۷۱۴۱	متاهل	
۰/۴۳۹	۳۷۵۰	/۷۷۴	/۱۷۵	۱/۸۳۸	۸۳/۵۱۸۰	مجرد	نقش کتب و نشریات در تحقق سبک زندگی اسلامی
۰/۴۳۴	۲۹۰۳/۰۴۲	/۷۸۳			۸۲/۸۱۲۱	متاهل	

آزمون T		آزمون لون		میانگین	وضع تاهل	عوامل تأثیرگذار بر تحقق سبک زندگی اسلامی
سطح معناداری	درجه آزادی	t	Sig.			
۰/۳۹۴	۳۷۵۰	/۸۵۳	/۰۶۰	۳/۵۳۰	۷۹/۶۱۶۰	نقش هنرمندان و ورزشکاران در تحقق سبک زندگی اسلامی
۰/۳۹۰	۲۸۸۱/۳۲۴	/۸۶۰			۷۹/۰۳۸۱	متاهل
۰/۶۱۲	۳۷۵۰	۰/۵۰۷	۰/۵۳۲	/۳۹۰	۷۹/۵۴	نقش ابزارهای جدید ارتباطی در تحقق سبک زندگی اسلامی
۰/۶۱۲	۲۸۰۶/۲۵۴	۰/۵۰۷			۷۹/۲۰	متاهل
.685	۳۷۵۰	۰/۴۰۵	/۰۲۹	۴/۷۷۳	۷۶/۱۲۲۹	نقش صداوسیما در تحقق سبک زندگی اسلامی
۰/۶۸۲	۲۹۱۶/۲۷۸	.۴۱۰			۷۵/۸۷۳۴	متاهل
۰/۴۷۴	۳۷۵۰	-.۷۱۶	۰/۸۸۳	/۰۲۲	۸۱/۲۹	نقش نهادهای اجتماعی در تحقق سبک زندگی اسلامی
۰/۴۷۴	۲۸۱۰/۱۴۸	-.۷۱۷			۸۱/۷۱	متاهل

نتیجه گیری

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد از میان عوامل موثر در تحقق سبک زندگی اسلامی؛ خانواده با میانگین ۸۷/۲۷، رتبه نخست را دارا است و بعد از آن، روحانیت، مساجد و مراکز دینی با میانگین ۸۴/۹۱ و بعد از آن دو، کتب و نشریات با میانگین ۸۳/۰۶، نهادهای اجتماعی با میانگین ۸۱/۵۶، ابزارهای جدید ارتباطی با میانگین ۷۹/۳۳، هنرمندان، ورزشکاران با میانگین ۷۹/۲۵، صداوسیما با میانگین ۷۵/۹۶ و نهادهای آموزشی با میانگین ۶۸/۹۱ قرار گرفتند. بنابراین در برنامه‌ریزی تربیتی و فرهنگی برای تحقق سبک زندگی مطلوب اسلامی باید برای خانواده، روحانیت و مساجد و مراکز دینی اهمیت ویژه‌ای قائل شد.

همان گونه که ذکر شد؛ روحانیت، مساجد و مراکز دینی از عوامل موثر بر تحقق سبک زندگی اسلامی هستند و پس از خانواده، در رتبه دوم قرار گرفتند، لذا باید برای رشد

باورها و اعتقادات - که مبنای تفکر و تعمق و ایمان قلبی و انجام عمل صالح و تحقق سبک زندگی اسلامی می‌باشند - از این عوامل استفاده کرد. کتب و نشریات حائز رتبه سوم عوامل موثر در تحقق سبک زندگی اسلامی هستند، لذا باید برای ارتقاء باورها و رشد علمی، معنوی و عبادی مورد بهره‌برداری قرار گیرند. صداوسیما از جمله آخرین عوامل مؤثر در تحقق سبک زندگی اسلامی به‌شمار آمده است که نیازمند توجه و تامل است. چه‌بسا دلایلی مانند: ارائه الگوهای نامناسب از سوی هنرمندان در این نتیجه موثر بوده است و در صورتی که الگوهائی بر اساس آموزه‌های اسلامی از سوی صداوسیما به جامعه معرفی گردد، می‌توان گفت؛ صداوسیما از عوامل مهم در ایجاد سبک زندگی اسلامی خواهد شد.

در ارتباط با پاسخ‌گویان مذکر و مونث، باید گفت: پاسخ‌گویان زن و مرد در تاثیرگذاری خانواده، روحانیت و مراکز دینی و همچنین کتب و نشریات اتفاق نظر ندارند و پاسخ‌های آنها از پراکندگی معناداری برخوردار است، اما نسبت به سایر عوامل، پراکندگی پاسخ‌های زنان و مردان یکسان بوده است. همچنین در تعیین عوامل مهم، تفاوتی بین پاسخ‌گویان مجرد و متأهل وجود نداشته است.

کتابنامه

۱. آدلر، آلفرد (۱۳۶۱)، روان‌شناسی فردی، ترجمه: حسن زمانی و مهین بهرامی، تهران: نشر پیشگام.
۲. آقامحمدی، جواد (۱۳۹۳)، «بررسی نقش الگوی تربیتی والدین در تربیت دینی فرزندان»،
www.pmbo.ir.
۳. بشلیده، کیومرث (۱۳۸۲)، «بررسی عوامل موثر درون‌مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه استان خوزستان به نماز با روش تحلیل عوامل»، www.sid.ir.
۴. پناهی، علی‌احمد (۱۳۹۳)، سبک زندگی (همسر‌داری از منظر دین با رویکرد روان‌شناختی)، قم: موسسه امام خمینی علیه‌السلام.
۵. جلیوند، محمد (۱۳۹۴)، «سبک زندگی ایرانی - اسلامی در آثار تلویزیونی»،
www.jamejamonline.ir.
۶. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱)، مفاتیح الحیاة، قم: نشر اسراء.
۷. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱)، بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، ایسنا.
۸. خانی، هادی (۱۳۸۶)، بررسی تاثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی و میزان دینداری بر سبک زندگی و دانشجویان دانشگاه تربیت معلم، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی، تهران: دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم.
۹. رحمت‌آبادی، الهام و حبیب آقابخشی (۱۳۸۵)، «سبک زندگی و هویت جوانان»، فصلنامه رفاه اجتماعی، س ۵، ش ۲۰.
۱۰. دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۸۲)، سیری در تربیت اسلامی، تهران: نشر دریا.
۱۱. زارع، بیژن و مهدی فلاح (۱۳۹۱)، «مطالعه پدیدارشناسانه سبک زندگی جوانان در شهر تهران»، فصلنامه: تحقیقات فرهنگی، دوره پنجم، ش ۴.
۱۲. زائری، محمدرضا (۱۳۹۳)، نگاهی به زندگی دینی مسلمانان ایرانی، سبک زندگی، اصفهان: نشر آرما.

۱۳. ساروخانی، باقر (۱۳۷۸)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی (بینش‌ها و فنون)، ج ۲، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۴. سازگار، پروین (۱۳۸۲)، بررسی سبک زندگی قشر دانشگاهی و بازاریان سنتی (طبقه متوسط جدید و قدیم)، رساله دکتری جامعه‌شناسی، تهران: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۱۵. کاویانی، محمد (۱۳۹۱)، سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن، قم: نشر سبحان.
۱۶. کجیاف، محمدباقر و دیگران (۱۳۹۰)، «رابطه سبک زندگی اسلامی با شادکامی در رضایت از زندگی دانشجویان شهر اصفهان»، مجله روان‌شناسی و دین، ش ۴.
۱۷. کوشکی، محمدصادق (۱۳۹۲)، سبک زندگی به روایت انقلاب اسلامی، قم: دفتر نشر معارف.
۱۸. گیلدنز، آنتونی (۱۳۸۸)، تجدد و تشخیص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید، ترجمه: ناصر موفقیان، تهران: نشر نو.
۱۹. محدثی، جواد (۱۳۹۳)، اخلاق معاشرت، قم: بوستان کتاب.
۲۰. مهدوی کنی، محمدسعید (۱۳۷۸)، دین و سبک زندگی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۲۱. نیکوکار، غلامحسین؛ خیری، علیرضا و فریده صیدی (۱۳۹۳) «تاثیر سبک زندگی بر موفقیت تحصیلی»، فصلنامه مدیریت اسلامی، س ۲۲، ش ۱.
۲۲. هادی پور، محرم (۲۰۱۶)، «تاثیر رسانه اینترنت بر سبک زندگی فرد و خانواده ایرانی»،